

I

Jeg synes godt om din ide med at genoptage vores gamle praksis, hvor vi vælger et mere eller mindre fast emne – en *dagsorden* – for vores breve. Sidste gang vi var adskilt, led korrespondancen lidt under en mangel på samme. Hvor meget mere livligt var det ikke i vores studentertid, da vi skrev endeløse breve til hinanden om *Staten*¹, om klassiske versemål og om det, man dengang kaldte den ”nye” psykologi! Intet kan gøre en fraværende ven så nærværende som en rask meningsudveksling.

Det emne, du foreslår – bøn – optager mig en hel del. Personlig bøn, altså. Hvis du tænker på liturgiske bønner, må jeg melde pas. Der er intet emne i verden (ud over sport), jeg har så lidt at sige om som liturgi. Og det lidt, jeg har at sige, kan jeg lige så vel komme af med i dette brev.

Jeg tror, vores opgave som lægmænd er at tage det, der tilbydes os, og få det bedst mulige ud af det. Dette ville,

---

1 Platon (427-347 f.Kr.) græsk filosof, som skrev dialoger, dvs. dramatiserede samtaler. I *Staten*, et af Platons store værker, der hører til hans manddomsdialoger, udviklede han sit ideal for staten, retfærdigheden.

tænker jeg, falde os en hel del nemmere, hvis vi altid og alle vegne fik tilbudt det samme.

Hvis man skal dømme ud fra deres praksis, synes meget få anglikanske præster dog at være enige i det. Det ser faktisk mere ud, som om de mener, at mennesker kan lokkes ind i deres kirker ved hjælp af uafledelige forsøg på at gøre gudstjenesten lysere, lettere, kortere, længere, mere sammenhængende, enklere eller mere kompliceret. Det er vel også troligt, at en ny, ivrig præst altid vil kunne finde en minoritet blandt sine sognebørn, hvor hans innovationer falder i god jord. Majoriteten vil imidlertid altid, tror jeg, være mindre begejstret. De, der bliver tilbage – mange opgiver helt at gå i kirke – vælger at lide i tavshed.

Skyldes dette simpelthen, at majoriteten er forstokket? Det tror jeg ikke. De fleste har gode grunde til at foretrække det gamle og velkendte. Nyskabelse i sig selv har kun underholdningsværdi, og de færreste går i kirke for at blive underholdt. De kommer for at *bruge* gudstjenesten eller, om man vil, for at *leve i den*. Enhver gudstjeneste er en sammensætning af handlinger og ord, hvor igennem vi kan modtage et sakramente eller omvende os eller bønfalde eller tilbede. Dette sætter gudstjenesten os bedst i stand til – den 'fungerer', om du vil, bedst – når vi er så velkendte med forløbet, at vi ikke behøver skænke

det mange tanker. Så længe du bemærker og er nødt til at tælle dine trin, danser du ikke; du er kun ved at lære at danse. En god sko er en sko, du ikke bemærker, når du har den på. En god læseoplevelse bliver først mulig, når du ikke behøver ofre dine øjne eller lyset eller typografien eller stavningen nogen opmærksomhed. På samme måde tjener en gudstjeneste først sit formål godt, når vi ikke behøver være opmærksomme på den; når vi kan vende vores fulde opmærksomhed mod Gud.

Dette vil enhver nyskabelse selvsagt forhindre. Den får os til at fokusere på selve tjenesten og at tænke på tilbedelse er noget ganske andet end at tilbede. Det vigtigste spørgsmål om Gralen² var: "Hvad skal den gøre godt for?" Det er en tåbelig afgudsdyrkelse at gøre tjenesten til noget større end den Gud, der skal tjenes.

Og det kan blive værre endnu. Nyskabelsen kan forlede os til at fokusere ikke bare på tjenesten, men også på den, der forretter tjenesten. Du ved, hvad jeg mener. Uanset hvor meget man prøver, kan man ikke holde den distraherende tanke væk: "Hvad er han mon nu ude på?"

---

2 Myten om den hellige gral stammer fra middelalderen, hvor den opstod som en del af en litterær sagnverden. I senere fortællinger er gralen dels det bæger, som Kristus anvendte ved den sidste nadver, og dels bægere, Josef fra Arimatæa brugte til at opsamle Jesu blod i ved korset på Golgata.

Det spolerer andagten, kvæler tilbedelsen. Der er virkelig noget at sige til forsvar for den mand, der udbrød: ”Bare de dog ville huske, at formaningen til Peter var, at han skulle passe Herrens får, ikke at han skulle eksperimentere med Herrens rotter eller lære Herrens hunde nye kunster.”

Hele min liturgiske visdom kan således, som det fremgår, koges ned til en opfordring til stabilitet og uniformitet. Jeg kan leve med næsten en hvilken som helst form for gudstjeneste, når bare den vil forblive, hvad den er. Men hvis formen forandres for næsen af mig, netop som jeg er begyndt at føle mig hjemme i den, kan jeg aldrig gøre nogen fremskridt i tilbedelsens kunst. Da får jeg ingen chance for at nyde godt af vanens indøvelse – *habito dell'arte*.

Det er muligt, at nogle forandringer, som i mine øjne blot er et spørgsmål om smag og behag, har med alvorlige teologiske forskelle at gøre. Men vel ikke dem alle? Hvis alvorlige teologiske skel i kirken virkelig var lige så talrige som de forandringer, der foretages, måtte vi vel nærmest konkludere, at der slet ikke findes nogen Church of England. Desuden er liturgisk hurlumhej ikke udelukkende et anglikansk fænomen; jeg har hørt, at de romersk-katolske også beklager sig over det.

Det fører mig tilbage til mit udgangspunkt. Vores op-

gave i kirken som lægmænd er simpelthen at holde ud og få det bedst mulige ud af det. Enhver tendens til lidenskabeligt at foretrække den ene gudstjenesteform frem for den anden må ganske enkelt afvises som en fristelse. Dannelsen af 'partier' i kirken er mit *bête noire*.³ Og hvis vi undgår denne partidannelse, kan vi så ikke tjene et meget vigtigt formål? Hyrderne vandrer måske hver deres vej og forsvinder forskellige steder i horisonten. Men hvis fårene så klumper sig sammen og bliver ved med at bræge, kan de måske til sidst kalde hyrderne tilbage? (Er Englands sejre ikke nogle gange blevet vundet af de menige soldater på trods af generalerne?)

Hvad gudstjenestens ordlyd angår – liturgien i en mere snæver forstand – stiller sagen sig anderledes. Hvis liturgien er på modersmålet, må den nødvendigvis forandre sig; ellers vil den til sidst blive til volapyk for folk. Forestillingen om et "tidløst engelsk" er det rene vrøvl. Intet levende sprog kan være tidløst. Man kunne lige så godt tale om en flod, der står stille.

Jeg tror, det ville have været bedst, om muligt, at den nødvendige forandring var sket gradvist og (for de fleste mennesker) umærkeligt; lidt her og lidt der; ét forældet

---

3 "Sorte bæst", dvs. nogen eller noget, man virkelig ikke bryder sig om.

ord erstattet hvert århundrede – på samme måde som man ændrer stavemåder i hver ny udgave af Shakespeare. Som det er, må vi imidlertid forsone os – hvis vi også kan forsone vores hierarki – med en helt ny bog.⁴

Hvis vi nu kunne – personligt priser jeg mig lykkelig, at jeg ikke kan – give den nye udgaves forfattere gode råd, hvad ville du så råde dem til? Jeg ville næppe være i stand til at komme med andet end en ubehjælpelig advarsel: ”Pas på. Det er nemt at knuse æg uden at få en omelet ud af det.”

Allerede nu er vores liturgi en af de stadigt færre ting, der forener os i vores uhyggeligt splittede kirke. En forandring må derfor udgøre en meget væsentlig og utvivlsom forbedring, hvis vi skal give afkald på det gamle. Men kan man overhovedet forestille sig en ny udgave, der ikke vil give anledning til ny splittelse?

De fleste af dem, der presser på for en ny udgave, synes at mene, at den skal tjene to formål: For det første skal sproget moderniseres, så det bliver mere forståeligt, og for det andet skal læren forbedres. Men bør disse to operationer – hver for sig både smertelige og farlige – udføres på samme tid? Vil patienten overleve?

---

4 Lewis taler her om *The Book of Common Prayer*, som indeholder den anglikanske kirkes liturgi.

Hvilke lærepunkter er man enige om, at den nye bog skal udtrykke, og hvor længe vil denne enighed vare ved? Jeg spørger med bange anelser, fordi jeg forleden læste noget af en mand, der syntes at mene, at alt det i den gamle bog, der ikke harmonerer med ortodoks freudianisme, bør udelades i den nye.

Og hvem er det, vi tager hensyn til, når vi moderniserer sproget? En præst på landet, som jeg kender, spurgte en dag sin kirketjener, hvad han forstod ved ordet *indifferent* i sætningen "truly and indifferently administer justice" ('øv retfærdighed i sandhed og uden forskelsbehandling')? Manden svarede: "Det vil sige, at man ikke må gøre forskel på folk." Hvad ville det så betyde, hvis der i stedet stod *impartially* ('upartisk')? spurgte præsten så. "Det ved jeg ikke. Kender ikke ordet," svarede kirketjeneren. Her har vi altså en sproglig forandring, der skulle gøre meningen mere tydelig, men ikke tjener sit formål. Det hjælper ikke den højt uddannede, som udmærket ved, hvad *indifferent* betyder, og det hjælper ikke den mindre uddannede, som ikke ved, hvad *impartially* betyder. Ændringen vil kun hjælpe en 'mellemgruppe' i menigheden, og den gruppe udgør ikke nødvendigvis et flertal. Vi kan kun håbe, at de, der får en revidering betroet, vil forberede sig gennem grundige empiriske studier af almindelig daglig tale, som mennesker faktisk gør

brug af, og ikke støtte sig til moderne *formodninger* om nutidens sprogbrug. Hvor mange lærde ved for eksempel (jeg opdagede det kun ved et tilfælde), at når almindelige mennesker siger *upersonlig*, mener de nogle gange *ulegemlig*?

Og hvad med udtryk, som vel er gammeldags, men ikke svært forståelige? ('Be ye lift up'). Min erfaring er, at mennesker reagerer meget forskelligt på gammeldags sprogbrug. Nogle ærgrer sig og synes, det giver et skær af uvirkelighed. På andre, og det er ikke nødvendigvis dem med en højere uddannelse, virker det gammeldags sprog højtideligt og numinøst; det hjælper dem i deres andagt og tilbedelse. Vi kan ikke tilgodese begge parter.

Jeg ved, at der må forandring til. Men er tiden inde til denne forandring? To ting kunne for mig at se varsle, at det rette øjeblik var kommet. Det ene tegn kunne være en stærk følelse af enhed og fællesskab, som satte kirken – og ikke kun det kirkelige parti, som på et givet tidspunkt har mest vind i sejlene – i stand til at tale med én stemme gennem de nye tekster. Det andet tegn kunne være, at der et sted i kirken manifesterede sig det særlige, litterære talent, der kræves for at sammensætte gode bønner. Prosa skal ikke bare være god, men også god på en meget særlig måde, hvis den skal kunne holde til at

blive læst højt igen og igen. Cranmer⁵ har måske sine begrænsninger som teolog, men hvad formulering angår, overgår han alle sine samtidige og mange af sine forgængere. Desværre ser jeg hverken det ene eller det andet af de nævnte tegn i kirken i dag.

Men vi har jo alle lyst til at fifle med teksterne. Selv ville jeg hilse det velkomment, hvis ordene "Let your light so shine before men" ('Lad jeres lys skinne således for mennesker') blev fjernet fra kollekten. I sammenhængen lyder det for mig meget som en opfordring til at give vores almisser, så andre bemærker det.

Jeg havde egentlig tænkt mig også at kommentere det, du skriver om Rose Macaulays⁶ breve, men det må vente til næste uge.

---

5 Thomas Cranmer (1489-1556) engelsk teolog. Ærkebiskop af Canterbury. Forfatter til *Book of Common Prayer*, som Lewis satte højt.

6 Dame Rose Macaulay (1881-1958) engelsk forfatter.